

ІНОЗЕМНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Саліхова Олена Борисівна,
доктор економічних наук, провідний науковий співробітник;

Бак Галина Олександрівна

На базі авторського інструментарію виявлено зв'язок між залученням технологічних ресурсів ТНК та основними індикаторами інвестиційно-інноваційної модернізації економіки України. Здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів з даними по Республіці Корея в контексті етапізації її технологічного розвитку; ідентифіковано стадію, що відповідає нинішньому положенню економіки України. Сформульовано рекомендації стосовно підвищення ефективності залучення технологічних ресурсів ТНК у розбудову вітчизняної індустрії на інноваційній основі в контексті глобального економічного регулювання.

Ключові слова: трансфер технологій, ТНК, прямі іноземні інвестиції, капітальні товари, ліцензії, індустрія, інвестиції, інновації, державна політика.

Основна мета, що стоїть сьогодні перед урядом країни, – як за допомогою наступальної інноваційної, інвестиційної, торговельної та промислової політик зробити Україну одним з найсучасніших і найпривабливіших регіонів Європи, центром національного господарства якого є високотехнологічна індустрія, що забезпечує ефективність економічної системи та національну безпеку.

Руйнування вітчизняного науково-технологічного потенціалу зумовлює необхідність вдаватися до різних форм залучення іноземних технологій задля підвищення ефективності й конкурентоспроможності промисловості України. Як зазначає О. С. Власюк, створення зони вільної торгівлі між ЄС і США сьогодні є найперспективнішою можливістю для України, що відкриє доступ до найсучасніших технологій та інновацій [1, 12].

У контексті пошуку шляхів інноваційного розвитку України чимало вітчизняних учених розглядають залучення економіки до технологічного базису індустрії Заходу як можливість посилити потенціал промисловості й вирішити економічні проблеми. Водночас визначальним у тому, чи стимулюватимуть іноземні технології модернізаційні процеси, чи спричинять гальмування розвитку, деіндустріалізацію та масове безробіття, є поточний рівень економічного, промислового, технологічного, інноваційного й людського розвитку України.

З погляду досягнення мети інвестиційно-інноваційної модернізації економіки України важливими є не лише масштаби залучених іноземних технологій, а й те, наскільки вони інтегровані урядом у національні плани розвитку.

Це обґрунтовує необхідність формування державної політики, яка задасть тон і створить загальні фундаментальні принципи, що забезпечать позитивний внесок іноземних технологій у сталий розвиток України та усунення негативних наслідків і вирішення відповідних проблем у разі їх виникнення.

Формування засадничих умов вирішення цієї проблеми вимагає поліаспектного підходу (в його основі – науковий апарат низки дисциплін), що дозволить усвідомити мотиви ТНК з міжнародного трансферу технологій та його механізмів; а також з'ясувати передумови успішного залучення й імплементації іноземних технологій у модернізаційні процеси національної економіки. Нижче наведено теоретичні засади, покладені в основу дослідження.

Розуміння засад діяльності ТНК базується насамперед на результатах 12-річної дослідницької роботи під керівництвом Р. Вернона в межах гарвардського проекту багатонаціонального підприємства [2]. Р. Вернон та Л. Уеллс в парадигмі циклу міжнародного виробництва пояснили, що новизна технології, втіленої в товар, впливає на рішення корпорації виробляти товар удома, експортувати або переносити виробництво в інші країни. Дж. Даннінг *OLI*-парадигмою пояснив мотиви ТНК у виборі каналу трансферу технологій, наприклад експорт, прямі іноземні інвестиції (*дали* – ПІІ) та ліцензування, а також диференціював стратегії ТНК на ринковоорієнтовані (*market-seeking*); ресурсорієнтовані (*resource-seeking*); орієнтовані на збільшення економічної ефективності (*efficiency-seeking*) і стратегічно-орієнтовані (*strategic asset-seeking*). Режим трансферу технологій ТНК зумовлюють

економічні, стратегічні й політичні чинники: природа та швидкість зміни технології; витрати, пов'язані з трансфером; уявлення про переваги й ризики, а також стратегічні позиції приймаючої країни щодо ПІІ ТНК.

Усвідомленню впливу ПІІ на приймаючу країну сприяють класичні теорії, зокрема парадигма «гусей, що летять» (Акамацу); створена як її розвиток теорія циклу, що наздоганяє (К. Коджима й Т. Озава); а також теорія шляхів інвестиційного розвитку націй (Дж. Даннінг та Р. Нарулла). Вони обґрунтовують, що ПІІ є основним чинником структурної перебудови економіки й поглиблення інтеграції у світогосподарські зв'язки, каталізатором економічного зростання завдяки внеску у формування основного капіталу та в підвищення продуктивності праці в результаті трансферу технологій.

З'ясуванню передумов залучення іноземних технологій сприяють праці А. Шпітгофа, М. І. Туган-Барановського, Й. Шумпетера та інших учених, які пов'язують промисловий цикл з інвестиціями в основний капітал, зазначаючи, що попит на засоби виробництва посилюється тоді, коли відбуваються значні вливання в основний капітал, а також обґрунтовують т.зв. інноваційні інвестиції. С. Лалл і Р. Нарула зауважують, що зусилля країни з нагромадження капіталу є не лише передумовою модернізаційних процесів, а й «магнітом» для ПІІ. На думку вчених, парадокс полягає в тому, що індустріалізація за слабого місцевого потенціалу має бути більш залежною від прямих іноземних інвестицій, однак ПІІ не можуть впливати на розвиток промисловості в разі низького рівня місцевих потужностей.

Обґрунтуванню засад ефективності імплементації іноземних технологій сприяє концепція інноваційного розвитку, запропонована Й. Шумпетером у межах теорії «креативної деструкції» як процесу абсолютної трансформації економіки внаслідок поєднання знань з новаторськими процесами. Відповідно до концепції національної інноваційної системи (далі – НІС) К. Фримена, Б.-А. Лундвалла, Р. Нельсона НІС є інтерфейсом для діяльності ТНК з трансферу технологій; а також підґрунтям для посилення абсорбційної спроможності національних підприємств та їх зв'язків із ТНК. НІС забезпечує нормативну базу, зокрема збалансований підхід до інтелектуальної власності, що сприяє розвитку бази знань і технологічних можливостей. Поглиблює уявлення про засади успіху НІС концепція абсорбційної спроможності до інновацій В. Кохена й Д. Левінгтона, згідно з якою спроможність розпізнавати й усвідомлювати цінність нової інформації, асимілювати й використовувати знання із середовища зумовлює ефективність освоєння технологій у національному виробництві та впливає на отримання комерційних результатів.

Зазначені концепції знайшли своє відображення у напрацюваннях вітчизняних учених в

окремих комбінаціях [3–6]. Водночас їх поєднання дозволяє з'ясувати місце та вплив іноземних технологій на інвестиційно-інноваційні процеси економіки України, а також обґрунтувати передумови, які має створити держава для максимізації зисків та мінімізації ризиків. Це є **метою** нашого дослідження, в основі якого авторський інструментарій, запропонований у роботі «Роль іноземних технологій в інвестиційно-інноваційній модернізації економіки. Досвід Республіки Корея. Уроки для України» [7] та апробований на даних Республіки Корея¹ за період 1962–2013 рр.

Інструментарій дослідження

В основі інструментарію дослідження – основна теза, що імпорт іноземних технологій у більшості випадків є залученням технологічних ресурсів ТНК. Вона ґрунтується на низці фактів і висновків учених світового рівня. Дж. Даннінг зазначив, що частка ТНК у створенні та виробництві інновацій складає 80 % [8], а фахівці ЮНКТАД наголосили що понад 80 % глобальних роялті за міжнародну передачу технологій здійснюються з дочірніх до батьківських фірм ТНК [9]. Нещодавні дослідження підтвердили цю тенденцію: на ТНК припадає близько половини загальносвітових витрат на дослідження і розробки (далі – ДіР) та понад дві третини світових ДіР бізнес-сектору [10]. У доповіді Національної наукової ради США 2010 р. [11] зазначено, що сьогодні покоління нових, передових технологій зосереджено в розвинених країнах, і акумулюються вони переважно великими корпораціями. А отже, ТНК відіграють основну роль у передачі та поширенні технологій, переміщуючи свої технологічні активи (*technological assets*), або, як їх ще називають, технологічні ресурси (*technology resources*) [12], у всьому світі. Незважаючи на поширеність поняття «технологічні ресурси ТНК» в науковій літературі й у документах національних і міжнародних організацій, формалізовану інтерпретацію в них не подано. У контексті поставленої мети для отримання більш чіткого уявлення про об'єкт дослідження пропонуємо авторське бачення поняття «технологічні ресурси ТНК», основою якого є концептуальні засади діяльності ТНК в частині трансферу технологій та її наслідків для приймаючої країни, а також методологічна позиція ОЕСР щодо носіїв (в ориг.: *vehicle*) технологій, викладена в Керівництві зі складання балансу платежів за технології [13, 15].

¹Увага авторів до Республіки Корея зумовлена двома фактами: країна в розвитку індустрії зробила ставку на стратегію автономії від ПІІ ТНК (на відміну від інших азійських економік та латиноамериканських країн); Республіка Корея лише за 35 років від початку реформ створила національну високотехнологічну промисловість із високою доданою вартістю й у 1997 р. увійшла до кола економічно розвинених країн світу.

Технологічні ресурси ТНК – це кваліфікований персонал, охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності й засоби виробництва, що використовуються корпорацією задля підвищення ефективності її бізнес-процесу в умовах глобалізації та чинять вплив на інвестиційно-інноваційну динаміку економіки приймаючої країни.

ТНК поширюють технології інтерналізованими каналами (внутрішніми каналами в мережах ТНК), спрямовуючи ПП в різні країни, а також через неемісійні (*non-equity*) форми участі [14]. К. Маскус запропонував розподіл цих каналів на дві основні групи [15]:

- до першої групи належать формальні ринкові канали – прямий експорт, ПП, ліцензування та міжнародне спільне підприємництво;
- друга група містить неформальні, або неринкові канали – імітацію або відтворення, рух персоналу, патентну інформацію й тимчасову міграцію.

Найбільш дискусійним каналом трансферу технологій є прямі іноземні інвестиції. Приблизно позиції, що ПП є механізмом поширення технологій (ми поділяємо цю позицію), спираються на висновок, зроблений у роботі Н. Сідхарсен (*N. Siddharthan*) [16]: ТНК обирають надання прямих іноземних інвестицій як механізм передачі технологій у випадках, коли вартість операції висока, а особливо коли технологія є унікальною і її важко передати за допомогою методу проектування, кодування чи креслення; або якщо компанія прагне не розголошувати суть технології. У разі високих трансакційних витрат ТНК намагаються повністю або частково володіти зарубіжним підприємством, якому передають технологію, щоб контролювати операції стосовно цієї технології в приймаючих країнах. Водночас у роботі, здійсненій у межах проекту «Торгівля та сталий людський розвиток» (Програма розвитку ООН), зазначається, що в країнах Латинської Америки ПП часто використовувалися для фінансування дефіциту платіжного балансу, тоді як у країнах Азії їх застосовували більше для передачі технологій. Тому деякі види іноземних інвестицій є більш ефективними, ніж інші, а отже, не всі ПП є бажаними [17].

З огляду на незмінну досі позицію ЮНКТАД [14, 203], згідно з якою трансфер технологій передбачає торгівлю фізичними товарами (наприклад капітальними товарами) та передачу «неявних» (*tacit*) знань», ми вважаємо, що одночасний аналіз показників, які відображають їх динаміку, та показника прямих іноземних інвестицій надає можливість оцінювання рівня «технологічності» ПП, а отже можливість аналізу залучення технологічних ресурсів ТНК та їх наслідків для національної економіки. На цій авторській концепції базується запропонований інструментарій дослідження впливу іноземних технологій на інвестиційно-інноваційні процеси приймаючої країни.

Як індикатори залучення технологічних ре-

сурсів ТНК у національну економіку (за формальними ринковими каналами) обрано такі показники: чистий приплив прямих іноземних інвестицій; імпорт капітальних товарів; імпорт неуречевлених технологій.

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій (*Foreign direct investment, net inflows*) відповідно до трактування Світового банку – це приплив капіталовкладень, необхідний для придбання довгострокової відсоткової участі (10 % або більше голосуючих акцій) в управлінні підприємством, що функціонує в іншій країні, відмінній від тієї, де діє інвестор. Розраховується як різниця між новими інвестиційними надходженнями країни-реципієнта та дезінвестиціями (відплив капіталу) з неї. У статистиці НБУ цим показником є «Прямі інвестиції (сальдо)».

Імпорт капітальних товарів, що відображає потоки уречевлених технологій, розраховується відповідно до Класифікації за широкими економічними категоріями (ШЕК), де визначено категорію «Засоби виробництва»², до якої входять позиції 41 «Капітальне обладнання» та 521 «Транспортне устаткування, промислове» (детальніше див. у роботі О. Б. Саліхової, Н. О. Крехівської [18]). У статистиці НБУ цим показником є «засоби виробництва» [19, с. 43], його синонім у звіті – «інвестиційні товари» [19, 7].

Імпорт неуречевлених технологій досліджується за статистичним показником «плата за використання інтелектуальної власності» (*charges for the use of intellectual property, payments*). Відповідно до трактування Світового банку – це виплати й надходження між резидентами та нерезидентами, уповноваженими використовувати майнові права (наприклад, патенти, торговельні марки, авторські права, промислові процеси, зокрема комерційної таємниці, і франшизи), а також використовувати за ліцензійними угодами вироблені оригінали або прототипи (наприклад, авторські права на програмне забезпечення) тощо. У статистиці НБУ цим показником є «рояліті та ліцензійні послуги» (дебет).

Як індикатор інвестиційної модернізації економіки країни обрано валове нагромадження основного капіталу (*dali* – ВНОК), зважене на ВВП. Кембриджський економіст Х.-Д. Чанг у роботі 2015 р. «Як влаштована економіка» зазначає, що питома вага ВНОК у ВВП (автор називає це співвідношення «інвестиційний коефіцієнт») є індикатором спроможності країни до розвитку [20, 169]. Оскільки ВНОК є розширеним поняттям інвестицій в основний капітал, що характеризує вкладення коштів в основні фонди³ для ство-

² В оригіналі застосовується термін *capital goods*, що перекладається не лише як засоби виробництва, а й як інвестиційні товари, капітальні товари, що зумовлює використання авторами цих термінів як синонімів.

³ Придбання нових основних фондів; значне поліпшення виробничих і невиробничих матеріальних активів; придбання права власності на невиробничі активи тощо.

рення нового доходу в майбутньому у спосіб використання їх у виробництві, на наш погляд, цей показник найліпше характеризує інвестиційні процеси на інноваційних засадах.

З огляду на зазначене, індикаторами місця іноземних технологій в інвестиційній модернізації економіки країни є співвідношення запропонованих показників:

- чистий приплив прямих іноземних інвестицій у ВНОК – ПП/ВНОК;
- імпорт капітальних товарів у ВНОК – $I_m_KT/VNOK$;
- імпорт неуречевлених технологій у ВНОК – $I_m_T/VNOK$

Як індикатор інноваційної модернізації економіки країни обрано показники:

- частка доданої вартості переробної промисловості у ВВП (DV_PP/VBP);
- додана вартість переробної промисловості на душу населення (DV_PP на душу населення).

Вибір показника доданої вартості переробної промисловості для характеристики інноваційної модернізації економіки обґрунтовується так. По-перше, додана вартість (як свідчать результати дослідження одного з авторів «Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні» [21, 163]) є ознакою ефективності виробників високотехнологічних товарів і важливим критерієм, що вирізняє цю категорію підприємств як основних учасників інноваційного процесу. По-друге, в основу Глобального індексу інновацій (*Global Innovation Index*), що розраховує агенція *Bloomberg* для 143 економік на базі даних Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Бюро патентів і товарних знаків США, ОЕСР та ЮНЕСКО [22], покладено (з-поміж інших) показник «виробничі потужності» (*manufacturing capability*), що подається як створена додана вартість переробною промисловістю на душу населення (до 2015 р. цей показник подавався як частка у ВВП).

«Ігнорування» в нашому дослідженні традиційних показників інноваційної діяльності, поміж яких і витрати на ДіР, зважені на ВВП, зумовлено таким.

Ми переконані, що значні витрати на ДіР можуть бути спрямовані на отримання різних ефектів (економічних, соціальних, екологічних) або на попередження можливих збитків, що може не дати результатів – (ліпшої чи більш досконалої кінцевої продукції з високою доданою вартістю). Отже, висока частка ДіР у ВВП характеризує відносні зусилля з отримання нових технологічних знань, але не означає застосування передових технологій [21, 51]. Звіт Комісії експертів із досліджень та інновацій Німеччини, у якому розглядається такий феномен, як «інноватори без досліджень і розробок», під-

тверджує гіпотезу про те, що витрати на ДіР (або їх відсутність у звітному періоді) не є обов'язковою детермінантою інноваційності виробництва [23, 74].

Застосовуючи показник «додана вартість переробної промисловості, зважена на ВВП», акцентуємо увагу на результативності інновацій у промисловості та їх внеску в економічне зростання країни. Зважування запропонованого показника на душу населення є додатковим показником, що в динаміці характеризує інноваційний розвиток переробної промисловості країни.

Запропонований інструментарій надає можливість не лише аналізу стану національних економік, а й здійснення міжнародних порівнянь. Інформаційним ресурсом дослідження є база даних Світового банку та Статистичного відділу ООН [24, 25]. У результаті аналізу даних по Україні було виявлено таке.

Тенденції залучення технологічних ресурсів ТНК у національну економіку

Імпорт неуречевлених технологій в Україну характеризується незначними масштабами, проте демонструє збільшення з 2001 р. Витрати країни на право використання інтелектуальної власності, яка належить нерезидентам країни, зросли до 2008 р. у чотири рази і майже зафіксувалися на рівні 750 млн дол. США у наступні кілька років (незначно скоротившись у період кризи) (рис. 1).

Поставки в Україну капітальних товарів із 2000 р. стрімко зростали, сягнувши максимуму 12 млрд дол. США у 2008 р. Фінансова криза спричинила зменшення обсягів поставок, проте не змінила тренд. У 2010 р. висхідна динаміка відновилася, і обсяги поставок за підсумками 2012 р. майже досягнули докризового значення.

Чистий приплив ПІІ в Україну мав повільні темпи зростання з 2003 р., поступово наближаючись до обсягів імпорту засобів виробництва. Після сплеску 2005 р., пов'язаного з продажем «Криворіжсталі», обсяги цих двох каналів у вартісному вимірі майже зрівнялися у 2006–2010 рр., що свідчить про їх тісний зв'язок і високу ймовірність того, що ТНК здійснює ПІІ в Україну переважно у вигляді майна – засобів виробництва, що вносяться до статутного капіталу вітчизняних суб'єктів господарювання як іноземна інвестиція.

Для з'ясування, наскільки технологічно прогресивними є імпортовані в Україну засоби виробництва, застосовано апарат дослідження введення високотехнологічних товарів за сферами функціонального призначення (капітальні, проміжні, споживчі), розроблений фахівцями ДП «Державний інститут комплексних техніко-економічних досліджень» (далі – ДП «ДІКТЕД»), і створену ними базу даних [18, 26].

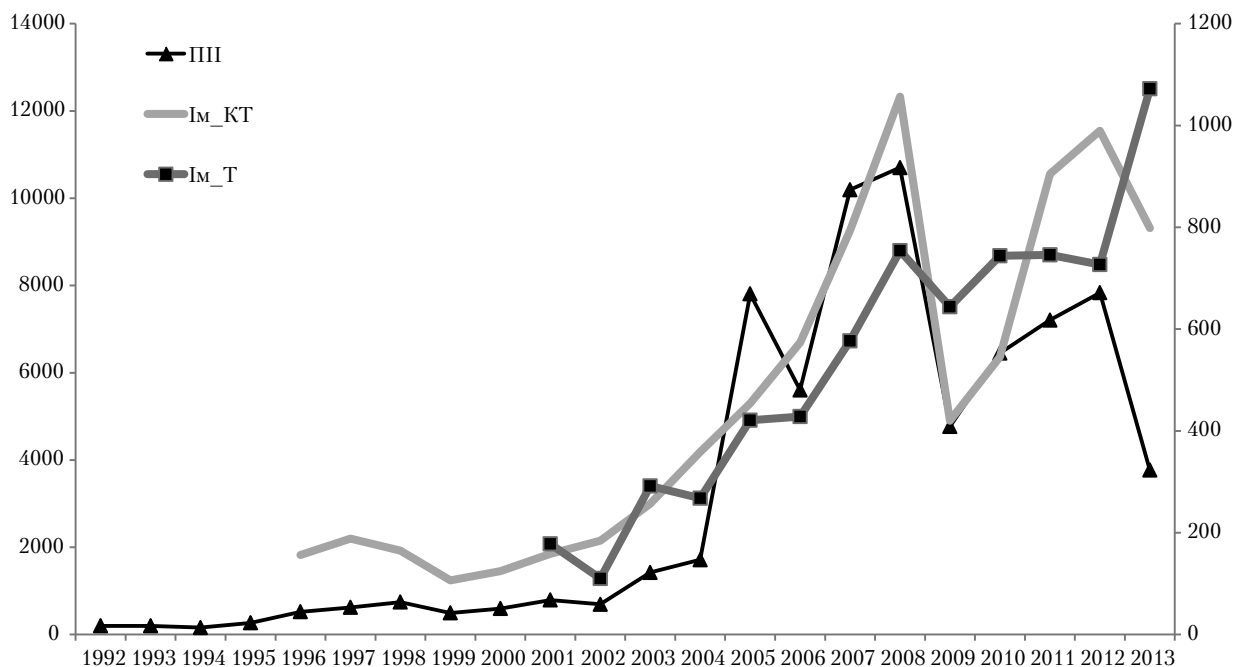

Рис. 1. Динаміка залучення технологічних ресурсів ТНК в Україну за основними каналами, млн дол. [24, 25]

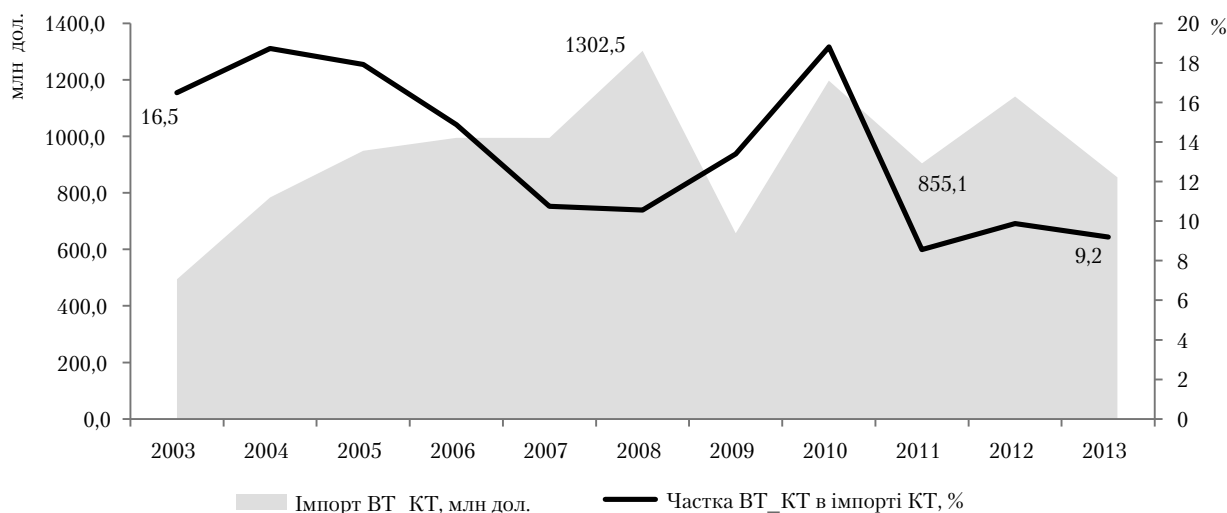

Рис. 2. Динаміка імпорту в Україну капітальних товарів, зокрема високотехнологічних*

*Розраховано за: дані ООН [25] та ДП «ДІКТЕД».

Як засвідчив аналіз, Україна активно закуповувала високотехнологічні капітальні товари (далі – ВТ_КТ) протягом 2003–2008 рр. (рис. 2). Водночас їх питома вага в структурі імпорту капітальних товарів скоротилася в цей період до 10 % (збільшення показника у 2009–2010 рр. зумовлено не нарощуванням імпорту ВТ_КТ, а загальним зменшенням обсягів закупівель засобів виробництва). Загалом низхідний тренд призвів до того, що в поставках засобів виробництва в Україну у 2013 р. частка тих, що є високотехнологічними, скоротилася до мінімального значення – 9,2 %.

Низький платоспроможний попит на капітальні товари, що втілюють передові технології,

з боку їх головних реципієнтів – вітчизняних високотехнологічних підприємств – зумовлений передусім звуженням і поступовим закриттям російського ринку, на який припадала домінуюча частка експортних поставок їх продукції [21]. Це зменшило доходи підприємств та інвестиційні можливості.

Про небезпеку моноспоживача в особі РФ і тенденцію до поступового витіснення українських виробників високотехнологічних товарів з ринку РФ зазначено одним з авторів ще 2010 р. у роботі «Експорт високотехнологічних товарів України як індикатор реалізації інноваційної політики» [27, 25].

Отже, технологічні ресурси ТНК прямують переважно в невисокотехнологічні галузі економіки України. У них домінують засоби виробництва, більшість з яких не є втіленням передових технологій.

У частині імпорту високотехнологічних капітальних товарів, як свідчать дані дослідження автора [21, 477], основним партнером України є Російська Федерація (близько 50 % поставок). Відповідно до парадигми Акамацу «зграї гусей, що летять» у кожному регіоні є країна, чий технологічний потенціал впливає на розбудову індустрії країни, що розвивається. Наприклад, для Республіки Корея роль «провідного гусака» зіграла Японія: «в період технологічного навчання та наздоганяння половину імпорту технологій у вигляді капітальних товарів забезпечили японські фірми» [7, 118].

Згідно з результатами порівняння ситуації в Україні та Республіці Корея є очевидним, що домінантою розбудови високотехнологічної промисловості України до 2013 р. був технологічний потенціал РФ.

Місце іноземних технологій в інвестиційній модернізації економіки країни

Через мізерні обсяги імпорту прав інтелектуальної власності нерезидентів частка іноземних неуречевлених технологій у нагромадженні основного капіталу в Україні протягом 2001–2008 рр. була майже непомітною – 1,5–2 % (рис. 3). Упродовж 2009–2013 рр. значення показника стабілізувалося на рівні близько 3 %.

Питома вага ПІІ у ВНОК мала висхідний

тренд протягом 1996–2004 рр. Сплеск 2005 р., пов'язаний, як уже зазначалося, з продажем «Криворіжсталі», вивів іноземні інвестиції на новий рівень у валовому нагромадженні основного капіталу. Частка ПІІ у ВНОК із 2006 р. по 2012 р. включно майже стабілізувалася на рівні 22–23 %. Через зменшення обсягів надходжень ПІІ в Україну у 2013 р. на 52 % їх питома вага у ВНОК скоротилася до 12 %.

Частка капітальних товарів іноземного виробництва у ВНОК України, маючи початкове значення у 1996 р. на рівні 32 %, стрімко зростала до 2003 р. Попит на засоби виробництва через відсутність відповідної пропозиції з боку вітчизняних виробників задовольняється переважно за рахунок імпорту. У результаті із 2003 р. іноземні технології, втілені в капітальні товари, забезпечують щонайменше 50 % валового нагромадження основного капіталу України, а з 2011 р. – понад 60 %.

Тенденції інвестиційно-інноваційної модернізації економіки країни

Валове нагромадження основного капіталу на початку 1992 р. складало 27 % ВВП України (рис. 4). Унаслідок п'ятирічного зниження значення показника опустилося до позначки 20 %, на якій зафіксувалося протягом 1997–2002 рр. Наступна «п'ятирічка» позначилася висхідним трендом, у результаті чого у 2007 р. питома вага ВНОК у ВВП досягла значення 1992 р.

Показник доданої вартості переробної промисловості України до 2000 р. демонстрував наслідки кризи 1990-х років, спричиненої зміною

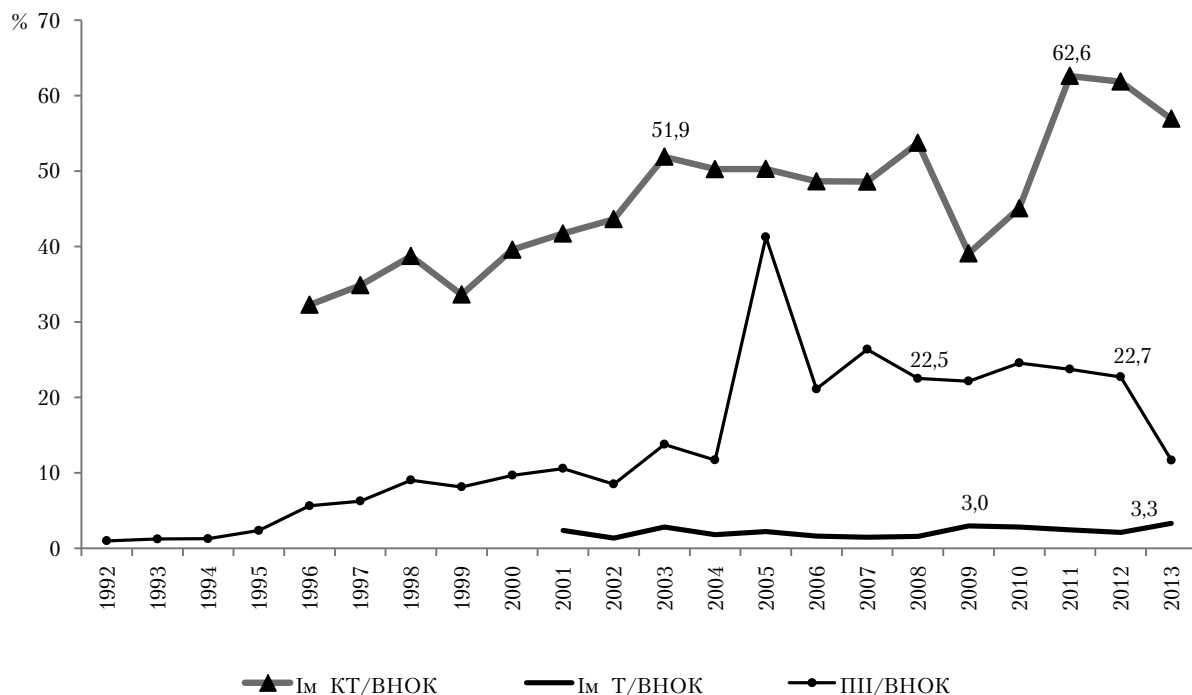

Рис. 3. Динаміка залучення іноземних технологій в інвестиційну модернізацію економіки України, % Розраховано (тут і далі рис. 4–6) авторами за: дані Світового банку та ООН [24, 25].

економічної та політичної структури суспільства. Якщо у 1992 р. співвідношення ДВ_ПП на душу населення в Україні становило 634 дол. США, у 2000 р. воно зменшилося у 6 разів, досягнувши свого «дна» на рівні 103,7 дол. США. Частка ДВ_ПП у ВВП скоротилася в цей період відповідно із 43 % до 19 %. Позитивні тенденції спостерігалися з 2001 р.: ДВ_ПП на душу населення почала зростати, у 2007 р. досягла значення початку 1990-х років, а 2008 р. навіть дещо перевищила його (676,1 дол. США). Тим

часом питома вага ДВ_ПП у ВВП протягом 2001–2008 рр. майже стабілізувалася на рівні 20–23 %.

Фінансова криза повернула економіку України на шлях демодернізації та деіндустріалізації. Скорочення валового нагромадження основного капіталу призвело до того, що протягом 2009–2013 рр. його частка у ВВП зменшилася порівняно з рівнем початку 1990-х років і складала 18 %. Водночас частка доданої вартості переробної промисловості у ВВП скоротилася до 13,7 %, а частка сільськогосподарського виробництва збільшилася до 18,2 %.

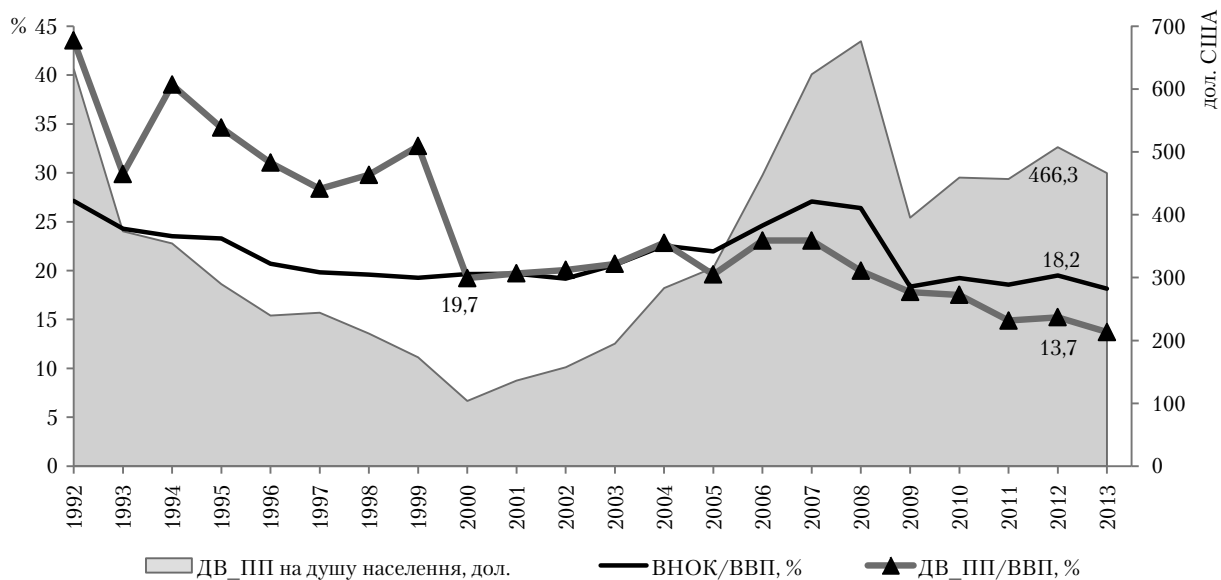

Рис. 4. Динаміка результативності інвестиційно-інноваційної модернізації економіки України

Таблиця

Значення коефіцієнтів парної кореляції (*r*) показників залучення іноземних технологій та інноваційно-інвестиційної модернізації економіки

		Республіка Корея*				Україна 2001–2013 рр.			
		ПП	Ім_Т	ВНОК	ДВ_ПП	ПП	Ім_Т	ВНОК	ДВ_ПП
Технологічне навчання 1960-70-ті роки	Ім_КТ	0,547	0,642	0,996	0,994	0,853	0,684	0,976	0,931
	ПП		0,204	0,403	0,448		0,498	0,878	0,909
	Ім_Т			0,660	0,647			0,673	0,610
	ВНОК				0,994				0,983
Технологічне наздоганяння 1980-90-ті роки	Ім_КТ	0,565	0,961	0,980	0,992				
	ПП		0,497	0,431	0,549				
	Ім_Т			0,928	0,967				
	ВНОК				0,985				
Креативні технологічні інновації 2000-ті роки	Ім_КТ	0,519	0,911	0,974	0,981				
	ПП		0,656	0,428	0,527				
	Ім_Т			0,858	0,904				
	ВНОК				0,984				

*Кореляційну матрицю показників у Республіці Корея детально проаналізовано авторами в роботі «Роль іноземних технологій в інвестиційно-інноваційній модернізації економіки. Досвід Республіки Корея. Уроки для України» [7].

а співвідношення цього показника на душу населення – до 466,3 дол. США.

Щоб з'ясувати, чи мають вплив на інвестиційно-інноваційну динаміку української економіки технологічні ресурси ТНК, здійснено кореляційний аналіз і побудовано матрицю коефіцієнтів парної кореляції (табл.).

1. Іноземні інвестиції та імпорт капітальних товарів в Україну мають дуже тісний зв'язок із валовим нагромадженням основного капіталу та створенням доданої вартості в переробній промисловості ($r=0,8-0,9$). Це підтверджує припущення, що технологічні ресурси ТНК впливають на інвестиційно-інноваційні процеси української економіки, а також висновок В. Р. Сіденко щодо високого рівня залежності економіки України від зарубіжних ресурсів, зокрема іноземних інвестицій [6, 17].

2. Кореляційний зв'язок ПІІ з потоками патентів і ліцензій в Україну майже відсутній ($r=0,498$) (паралель ІІІ, табл.). Республіка Корея мала подібне значення на другому етапі технологічного розвитку ($r=0,497$). Використання ліцензування як інструменту доступу до міжнародного банку знань безпосередньо пов'язано з рівнем доходів і ступенем технологічного розвитку економіки. Україна має низьку абсорбційну спроможність (подібну до такої в період технологічного навчання Республіки Корея – паралель ІІ, табл.), що ускладнює імплементацію неуречевлених технологій, отриманих через ПІІ ТНК розвинених країн.

3. Зв'язок ПІІ з імпортом капітальних товарів є дуже тісним ($r=0,853$). Це підтверджує зроблений раніше висновок, що приплив ПІІ в Україну супроводжується імпортом засобів виробництва, проте не високотехнологічних. Оскільки статистично неможливо встановити, в які галузі прямували іноземні капітальні товари, а основні отримувачі ПІІ – відомі (лише 32 % спрямовуються у промисловість, де основними реципієнтами є металургія, харчова промисловість та хімія [28]), можна говорити про те, що більш активні модернізаційні процеси відбуваються в Україні у сферах діяльності, не пов'язаних із продукуванням високотехнологічних товарів.

Отримані результати доводять, що відповідно до теорії Дж. Даннінга ТНК спрямовує технології для виходу на український ринок та користування її ресурсами. Україна приваблює інвесторів лише набором місцевих чинників і ринків, тобто *L*-перевагами, причому настільки незначними, що ПІІ практично не супроводжується потоком ліцензій.

4. Кореляційний зв'язок теперішнього імпорту капітальних товарів та придбання патентів і ліцензій Україною аналогічний тому, що був характерним для початкового етапу індустріалізації Республіки Корея (паралель І, табл.).

Висновки

Усвідомити загрози економічній сфері України дають змогу такі висновки.

1. Індикатор інвестиційної модернізації – ВНОК/ВВП України, значення якого знизилося на понад 20 %, відповідає пропорції, якої Республіка Корея досягла після п'яти років реформ (вихідна точка – 15 %), а після сорока років показник стабілізувався на рівні близько 30 %. У Сінгапурі в період активного технологічного наздоганяння (1980–1986 рр.) ВНОК/ВВП сягав 40–46 %. У поточній Програмі дій для найменш розвинених країн світу на 2011–2020 рр. зазначено, що «для досягнення 7-відсоткового зростання реального ВВП валове нагромадження основного капіталу має складати 25 % ВВП» [29, 3]. Отже, наявні пропорції ВНОК/ВВП України на рівні 20 % неспроможні забезпечити модернізацію та гальмують розвиток економіки, загрожуючи подальшим технологічним відставанням і неспроможністю вітчизняної продукції конкурувати на зовнішніх ринках.

2. Імпорт капітальних товарів становить понад 60 % валового нагромадження основного капіталу України. Республіка Корея, яка реалізувала стратегію автономії від ТНК, мала максимальне значення цього показника на рівні 37–38 %, а після розбудови національних виробництв із продукування капітальних товарів – не вище ніж 35 %. Через неможливість задовольнити внутрішній попит на засоби виробництва за рахунок вітчизняної пропозиції економіка України стає більш залежною від імпорту, що становить загрозу подальшим інвестиційно-інноваційним процесам.

3. Масштаби ПІІ, що останніми роками майже стабілізувалися на рівні 23 % ВНОК, свідчать про поступове потрапляння економіки України в залежність від ТНК. Республіка Корея, яка від початку реформ реалізувала стратегію автономії від ПІІ, максимальні значення мала під час нафтової кризи 1973 р. (9,6 % ПІІ/ВНОК) та після фінансової кризи 1999 р. (11,7 % ПІІ/ВНОК). У період технологічного наздоганяння цей показник був на рівні близько 2 %. Нині, під час розбудови креативних технологічних інновацій, він складає 3-4 %. Відомо, що ПІІ спрямовуються переважно в невиробничу сферу економіки України, тому їх нарощування загрожуює подальшою деіндустріалізацією. Україна стає більш вразливою до зовнішніх фінансових потрясінь, ніж за умов розбудови промисловості із залученням ПІІ. Через відсутність в Україні чіткої стратегії щодо залучення іноземних інвестицій та спрямування їх у розбудову промислового потенціалу ТНК, маючи власні стратегічні інтереси, не сприятимуть модернізації економіки й індустріальному розвитку країни.

4. Індикатор інноваційної модернізації України – частка доданої вартості переробної промис-

ловості у ВВП – за підсумками 2013 р. знизився до 14 %, що відповідає показнику Республіки Корея у 1965–1967 рр. У цій країні, що зробила ставку на розбудову національної промисловості на інноваційних засадах, зазначений показник з 2011 р. не опускається нижче від 28 %.

Український низький рівень доданої вартості переробної промисловості у ВВП в Україні є логічним наслідком згаданих проблем: надмірного зростання імпорту капітальних товарів та їх домінування у ВНОК; брак ПІІ у машинобудуванні як локомотива технологічної модернізації промисловості; низької абсорбційної спроможності індустрії до імплементації неуречевлених технологій з економічно розвинених країн. Таким чином, іноземні технології, залучені в Україну за різними каналами протягом 1992–2013 рр., не забезпечили нарощування промислового потенціалу країни і не сприяли підвищенню його ефективності.

Відсутність стратегії держави щодо модернізації економіки й чіткої позиції стосовно місця технологічних ресурсів ТНК у цьому процесі відкинула країну на технологічний рівень, на якому Республіка Корея перебувала на початку реформ 1960-х років, тобто у фазу технологічного навчання.

Першим кроком у подоланні цієї проблеми є посилення управлінської функції держави та спрямування її зусиль на створення підґрунтя для використання технологій ТНК у вирішенні нагальних економічних проблем.

Як свідчить досвід Республіки Корея, вона досягла вражаючих успіхів технологічного розвитку, не покладаючись на ПІІ ТНК. Узагальнюючи причини цього феномену, в роботі «*Making Global Trade Work for People*» зазначено: «цілеспрямоване втручання держави – ось що зробило вирішальний вплив на результат» [17, 246]. За незначних обсягів ПІІ Республіка Корея мала свою стратегію й ефективно використовувала інвестиції та технології, які з ними отримувала. Загалом приклад країн Південно-Східної Азії демонструє, що ПІІ були більш успішними не в разі їх вільного доступу на внутрішній ринок, а за умови спрямування урядами таких інвестицій на вирішення широкого кола національних завдань.

На основі викладеного визначено засадничі умови, які має створити держава для залучення технологічних ресурсів ТНК та збільшення ефекту від їх імплементації в інвестиційно-інноваційні процеси економіки України. Ці умови охоплюють чотири проблемні блоки.

Перший блок – «Створення підґрунтя для залучення технологічних ресурсів ТНК» – визначає завдання з формування сприятливого макроекономічного середовища, посилення переваг розміщення, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичне забезпечення ухвалення рішень щодо трансферу технологій.

Другий блок – «Інтеграція ресурсів ТНК у національні плани розвитку» – визначає завдання із забезпечення компліментарності заходів державної інноваційної, інвестиційної, промислової та зовнішньоекономічної політики задля фокусування технологічних ресурсів ТНК на розбудову національної високотехнологічної промисловості, пришвидшення економічного зростання й посилення міжнародної конкурентоспроможності України.

Третій блок – «Сприяння максимізації ефекту від залучення технологічних ресурсів ТНК» – визначає завдання з підвищення абсорбційного потенціалу вітчизняних підприємств; розбудови державних наукових установ технологічних досліджень; зростання технологічного рівня виробництва; сприяння поширенню технології завдяки зміцненню зв'язків.

Четвертий блок – «Мінімізація наслідків від залучення технологічних ресурсів ТНК» – визначає завдання з недопущення налагодження виробництва, які надмірно експлуатують природні ресурси чи становлять загрозу державі в економічній та енергетичній сфері, й імпорту застарілих, екологічно небезпечних технологій; попередження формування залежності від технологій ТНК та «консервації» технологічного рівня національної економіки⁴.

I. Створення підґрунтя для залучення технологічних ресурсів ТНК

1.1. Формування сприятливого макроекономічного середовища. В основу вирішення цього завдання покладено реалізацію економічної політики, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності, та компліментарність макро- й мікроекономічної політики. Будь-які заходи мікроекономічної та структурної політики зі створення стимулів для припливу ПІІ, а з ними й технологій, не матимуть результату, якщо макроекономічна політика держави базується на високих внутрішніх відсоткових ставках і завищеному валютному курсі [30].

1.2. Посилення переваг розміщення (*L-переваг*). Вирішення цього завдання вимагає цілеспрямованої політики уряду з посилення переваг України не на підґрунті різниці у витратах (наприклад, через запровадження сприятливого податкового режиму або відносно низьких питомих витрат на робочу силу), а, зокрема, на основі розбудови мережі конкурентоспроможних по-

⁴ Одними з негативних наслідків залучення технологічних ресурсів ТНК в економіку України можуть також бути зменшення обсягів ДіР вітчизняними науковими установами через скорочення попиту на них; витіснення філіями ТНК (*crowding out*) з ринку менш ефективних національних компаній; встановлення монополістичних цін; швидке перебезування виробництва із території країни; зменшення самостійності органів влади, адже ТНК отримують контроль над активами та зайнятістю, що дозволяє їм впливати на політичні й економічні рішення країни, а також чинити зміни в структурі економіки всупереч національним стратегіям.

стачальників ресурсів (сировини й комплектуючих), необхідних для діяльності ТНК. Ще одним кроком має стати доповнення наявних переваг розміщення перевагами способу (згідно з теорією Дж. Даннінга), наприклад формування кластерів інноваційних компаній, що мають спеціальні знання, або альянсів компаній, які здійснюють ДіР. Р. Гоморі та В. Баумол [31, 6] зазначають, що переваги, засновані на забезпеченні природними ресурсами, як і раніше, впливають на ухвалення рішень ТНК, проте сьогодні, швидше, домінують переваги, які можуть бути набуті у вигляді спеціального знання.

1.3. Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності (ПІВ). Недостатні зусилля для вирішення цього завдання обмежують трансфер технологій. К. Саггі [32] зауважує, що через слабкість інституціональної бази ТНК не ліцензують технології, а надають перевагу трансферу застарілих технологій. ТНК як постачальники технологій будуть більш схильні до співпраці, якщо Україна матиме розвинені інституції із захисту патентів. Відповідно до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (*далі* – ТРІПС) в межах СОТ така система має спонукати до просування технологічних інновацій, а також до трансферу й поширення технологій.

1.4. Інформаційно-аналітичне забезпечення ухвалення рішень щодо трансферу технологій. Ухвалення рішень із транснаціоналізації виробництва та вибору каналу трансферу технологій потребує повних та об'єктивних відомостей щодо переваг розміщення (*L*-переваг) України та потенціалу їх посилення. Інформація про науково-технологічний, інноваційний, інвестиційний, промисловий, кадровий потенціал мезо- й мікрорівня сприятиме залученню в Україну технологій каналами стратегічно-орієнтованих (*strategic asset-seeking*) і технологоорієнтованих (*technology-seeking*) ПІІ, що збільшить зовнішні ефекти для України.

II. Забезпечення інтеграції технологічних ресурсів ТНК в національні плани розвитку

2.1. Формування стратегії залучення прямих іноземних інвестицій. З погляду досягнення мети інвестиційно-інноваційної модернізації важливими є не лише обсяги ПІІ, а й те, наскільки вони інтегровані урядом у національні плани розвитку та співвідносяться з потребами модернізації національного господарства. Не лише місцеві можливості, а й політика держави впливає на те, які технології й функції перенесуть ТНК в Україну. Основою розроблення стратегії залучення ресурсів ТНК в Україну має бути практика обмежувальної (автономної), а також ТНК-залежної моделі з урахуванням потенціалу окремих галузей [33]. Їх комбінація сприятиме досягненню максимального ефекту. Доказово, що у 2015 р. міжнародний інвестиційний форум відбувся під гаслом «Сталий розвиток завдяки прямим іноземним інвестиціям, що спонукають

до інновацій і трансферу технологій» (*Sustainable Development through FDI induced innovation and technology transfer*). За результатами обговорення визначено, що для приймаючої країни вкрай важливими є «чітке визначення стратегії, правильне поєднання політичних інструментів, створення умов ведення бізнесу» [34].

2.2. Розбудова ефективної національної інноваційної системи. Ініціативи в цій частині мають бути спрямовані на усунення системних недоліків, що перешкоджають залученню, поширенню та використанню іноземних технологій в інноваційних процесах України. Важливими аспектами в досягненні цієї мети є запровадження чітко визначених, обґрунтованих стимулів та орієнтирів для іноземних інвестицій в інновації й покладання функцій з управління цим процесом на орган з відповідними компетенціями; здійснення послідовного моніторингу й оцінювання. Необхідною передумовою ефективності цих заходів є нарощування технологічного потенціалу мікрорівня, а також зміцнення зв'язків між індустрією, наукою та освітою, зокрема завдяки розвитку посередницької діяльності в сфері трансферу технологій; створення адекватних рамок умов, матеріальної й нематеріальної інфраструктури.

2.3. Розбудова національної промисловості на інноваційних засадах. Реалізація цього завдання вимагає розроблення та реалізації прагматичної промислової політики України, яка має стимулювати залучення іноземних технологій у нову індустріалізацію, спрямовуючи їх не лише на більш швидке зростання, а й на структурні технологічні зрушення. Аргументом на користь запровадження цієї ініціативи в Україні є настанови ухвалені у 2013 р. нової Лімської декларації «Шлях до досягнення всеохопного і сталого промислового розвитку», яка орієнтує держави на значні зміни й реструктуризацію глобальної економіки, в результаті чого промисловість відіграватиме головну роль [35]. На необхідності інтеграції ресурсів ТНК у промисловий розвиток акцентовано увагу в доповіді Міжурядового комітету експертів з фінансування сталого розвитку, де зазначено, що інвестиції в промисловий сектор відіграють важливу роль у сталому, всеохопному зростанні, а також у створенні робочих місць. Тому уряди країн закликають у межах реалізації промислової політики заохочувати зв'язки між ТНК і місцевими виробничими структурами [36]. На започаткуванні в Україні нової промислової політики на інноваційних засадах наголошують О. Г. Білорус [5], В. М. Геєць [37], В. П. Горбулін [38] та ін.

На наш погляд, у межах реалізації промислової політики фокус має бути зроблено на конкретних технологічних напрямках і виробництвах. В основі вирішення цієї проблеми є реалізація пропозиції 2007 р. одного з авторів щодо «визначення системи критеріїв дефініції високотехнологічних секторів промисловості, високо-

технологічних продуктів, високотехнологічних професій та кодифікації їх за відповідними класифікаторами», а також формування відповідних реєстрів [39, 64–65; 40, 230]. Ця ідея міститься в Посланні Президента до Верховної Ради України 2015 р. [41, 300]. Формування на зазначених засадах Державного реєстру високотехнологічних товарів промислового комплексу України та Державного реєстру високотехнологічних промислових підприємств України (їх призначення обґрунтовано в роботі О. Б. Саліхової [21]) дозволить конкретизувати заходи з реалізації державної промислової політики та запровадити адресні преференції для залучення більш технологічних інвестицій ТНК у розбудову високотехнологічного виробництва в Україні.

2.4. Нарощування темпів нагромадження основного капіталу. Передумовою того, що ресурси ТНК зроблять суттєвий внесок у модернізацію економіки, є пошкваллення процесу внутрішнього накопичення капіталу. С. Лалл і Р. Нарула зазначають, що зусилля країни з нагромадження капіталу є передумовою не лише структурних перетворень, а й залучення ПІІ. Основний парадокс, на думку вчених, полягає в тому, що за слабого місцевого потенціалу індустріалізація має бути більш залежною від прямих іноземних інвестицій, однак ПІІ не спроможні впливати на розвиток промисловості у разі відсутності місцевих потужностей [42, 457]. З огляду на це, ініціативи уряду мають бути спрямовані на заохочення і іноземних, і вітчизняних інвесторів до вкладення коштів в об'єкти основного капіталу (передусім у переробному виробництві), зокрема придбання нових основних фондів; значне поліпшення виробничих і невиробничих матеріальних активів; придбання права власності на невиробничі активи. Це створює умови для успішного залучення й ефективного використання іноземних технологій в Україні.

2.5. Узгодження національних ініціатив з вимогами глобального економічного регулювання. Набір механізмів державного стимулювання залучення іноземних технологій в Україну, що спонукають до інновацій і трансферу технологій, обмежується чинним нині багатостороннім регулюванням у сфері торгівлі (зокрема, додатковими угодами щодо т.зв. діяльності, пов'язаної з торгівлею), започаткованими угодами Уругвайського раунду й СОТ.

Зворотний інжиніринг та інші форми імітаційних інновацій, які активно використовувалися новими індустріальними країнами, Україна не може застосовувати внаслідок укладення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Висування вимог до іноземних інвесторів щодо використання місцевого компонента стало для України неможливим через Угоду про інвестиційні заходи, пов'язані з тор-

гівлею (*дали* – ТРИМС)⁵. Унеможливило при- швидшений розвиток вітчизняного експортоорієнтованого виробництва Угода про субсидії та компенсаційні заходи (*дали* – СКЗ), яка встановлює порядок субсидування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Для вирішення цієї проблеми в Україні варто взяти до уваги висновки фахівців Массачусетського технологічного інституту А. Дікапріо та А. Амсден (зроблений на основі результатів дослідження під егідою Світової організації праці), що «успіх потенційно нових індустріальних країн можливий за умов, якщо вони здійснюють активну діяльність зі зміцнення власного технологічного потенціалу у спосіб використання всіх доступних інструментів, у тому числі шукаючи лазівки та оминаючи бар'єри, які СОТ поставило на шляху індустріалізації» [43, 2]. Україна під час переговорів із СОТ щодо отримання деяких привілеїв у запровадженні інструментів промислової політики має, зокрема, скористатися статусом країни, що зазнала воєнної агресії та анексії частини території. Підґрунтям для цього, поміж іншого, є ст. 4 ТРИМС, яка передбачає винятки для країн, що розвиваються: дозволяється зберігати заходи, заборонені ТРИМС, порушуючи окремі статті ГАТТ через потреби економічного розвитку. Згідно з визначенням Міжнародного валютного фонду Україна є країною, що розвивається [44, 150–153].

III. Сприяння максимізації ефекту від залучення технологічних ресурсів ТНК

3.1. Підвищення абсорбційного потенціалу вітчизняних підприємств. Вирішення цієї проблеми полягає передусім у нагромадженні людського капіталу. Ефективність імплементації технологічних ресурсів ТНК у розбудову вітчизняної індустрії безпосередньо залежить від розвитку робочої сили та зростання професіоналізму високопосадовців, які мають технологічну компетенцію та перспективне бачення. Досягненню цього сприятиме розширення кола фахівців т.зв. технологічно орієнтованих професій, спроможних генерувати нові знання, продукувати, адаптувати й використовувати передові технології. Інтерпретацію поняття «працівники технологічно орієнтованих професій» і їх перелік подано в роботі О. Б. Саліхової [40].

3.2. Розбудова державних наукових установ технологічних досліджень. Основна функція таких наукових установ має полягати в розробленні промислових технологій, що сприяють освоєнню нових технологічних процесів і виробництва нової продукції, адаптації та асиміляції імпортованих технологій, а також розроблен-

⁵ Як свідчить досвід Республіки Корея, виконання цієї вимоги іноземними інвесторами розширило використання проміжних товарів вітчизняного виробництва, сприяло збільшенню доданої вартості виробників, створюючи додатковий національний дохід і зайнятість, а також сприяючи передачі технології.

ні стратегічних технологій як бази подальшого розвитку. У роботі Саліхової О. Б. [21] пропонується створити об'єднання комплементарних технологій, до яких мають увійти наукові установи із взаємодоповнюючими компетенціями. Їх основним завданням має стати інноваційний розвиток економіки у спосіб консолідації та зміцнення державного і приватного науково-дослідного потенціалу. Зосередження комплементарних досліджень у великих наукових центрах на засадах державно-приватного партнерства має низку переваг, основними з яких є концентрація фінансових ресурсів, оптимальне застосування дорогого обладнання, недопущення паралельних досліджень та розпорошення коштів.

3.3. Сприяння поширенню технології через зміцнення зв'язків. Технологічні альянси та зв'язки між ТНК і вітчизняними фірмами є одними з основних способів передачі ноу-хау й технологій. Тип, масштаб та якість взаємодії між ТНК і вітчизняними підприємствами впливає на те, якою мірою і як швидко відбудеться трансфер технологій. Ефективність таких взаємозв'язків у частині стимулювання технологічного розвитку доведено в роботі К. Саггі [32], який встановив, що філії ТНК генерують переплив технологій до

місцевих компаній. Автор зазначає, що макіладорас⁶ завдяки дочірнім компаніям американських ТНК з часом освоїли більш складну імпортовану виробничу технологію. Інші дослідження також підтверджують, що іноземні інвестори допомагають їх місцевим субпідрядникам йти в ногу з новітніми технологіями.

IV. Мінімізація наслідків від залучення технологічних ресурсів ТНК

ОЕСР розробила Керівні принципи для багатонаціональних підприємств [45] – єдиний документ про корпоративну відповідальність, погоджений на багатосторонньому рівні, що є найбільш комплексним набором підтримуваних урядами рекомендацій з відповідального ведення бізнесу. У документі, зокрема, зазначено, що уряди мають сприяти тому, щоб ТНК робили позитивний внесок у сталий розвиток приймаючої економіки, мінімізуючи труднощі, які можуть виникнути внаслідок їх діяльності. Щоб повноцінно скористатися положеннями Керівних принципів, Україна має приєднатися до кола країн, які їх ухвалили.

Запропоновані авторами засадничі настанови є концептуальними засадами розбудови механізму управління залученням технологічних ресурсів ТНК у національну економіку.

Список використаних джерел

1. *Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку* : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2007. – 538 с.
2. *Vernon R. The Harvard multinational enterprise project in historical perspective* / R. Vernon // *Transnational corporations*. – 1999. – V. 8. – № 2. – P. 35–49.
3. *Геєць В. М. Інноваційні перспективи України* / В. М. Геєць, В. П. Семіноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
4. *Паламарчук М. О. Виклики модернізації в Україні: політичні аспекти* : монографія / М. О. Паламарчук; за ред. О. В. Литвиненка. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.
5. *Білорус О. Г. Проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн* / О. Г. Білорус // *Економічний часопис – XXI*. – 2012. – № 9–10. – С. 3–6.
6. *Сіденко В. Р. Нові глобальні виклики та їх вплив на формування суспільних цінностей* / В. Р. Сіденко // *Український соціум*. – 2014. – № 1. – С. 7–21.
7. *Саліхова О. Роль іноземних технологій в інвестиційно-інноваційній модернізації економіки. Досвід Республіки Корея. Уроки для України* / О. Саліхова, Г. Бак // *Економіка та прогнозування*. – 2015. – № 1. – С. 105–120.
8. *Dunning J. Multinational Enterprise and the Global Econom* / J. Dunning. – MA : Addison-Wesley, 1993. – 305 p.
9. *World Investment Report 1997 Transnational Corporations, Market Structure and Competition Policy*. – Geneva : UNITED NATIONS PUBLICATION, 1997. – 416 p.
10. *Globalization of R&D and developing countries* / UNCTAD. – 2005. – 242 p.
11. *Globalization of Science and Engineering Research 2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nsf.gov/statistics/nsb1003/pdf/nsb1003.pdf>
12. *Technology resources, alliances, and sustained growth in new, technology-based firms* // *IEEE Transactions on Engineering Management*. – 2005. – № 52(3). – P. 292–300.
13. *TBP Manual*. – Paris : OECD, 1990. – 82 p.
14. *World Investment Report 1999: Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*. – Geneva : UNCTAD, 1999. – 577 p.
15. *Maskus K. Encouraging International Technology Transfer* / K. E. Maskus. – Geneva : UNCTAD, 2003. – 308 p.

⁶ Макіладорас – це експортно-виробничі зони з пільговим режимом підприємництва, що виникли в 1960-х роках у Мексиці. До макіладорас належать промислові підприємства, які зайняті виробництвом товарів і послуг на експорт на базі перероблення зарубіжних матеріалів, що надійшли в режимі поворотного імпорту.

16. *Siddharthan N.* Transaction costs, technology transfer and in-house R&D: A study of the Indian private corporate sector / N. S. Siddharthan // *Journal of Economic Behaviour and Organization*. – 2002. – № 1. – P. 265–271.
17. *Making Global Trade Work for People*. – London: Earthscan Publications Ltd. 2003. – 341 p.
18. *Саліхова О. Б.* Імпорт в Україну високотехнологічних товарів виробничого призначення: проблеми дослідження, шляхи вирішення / О. Б. Саліхова, Н. О. Крехівська // *Економіка промисловості*. – 2011. – № 1. – С. 34–41.
19. *Платіжний баланс і зовнішній борг України. III квартал 2014 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14502222>
20. *Чанг Ха-Джун.* Как устроена экономика / Ха-Джун Чанг. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2015. – 304 с.
21. *Саліхова О. Б.* Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : монографія / О. Б. Саліхова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 624 с.
22. *The Bloomberg Innovation Index* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>
23. *Research, innovation and technological performance in Germany : EFI Report 2011*. – Berlin : EFI, 2011. – 137 p.
24. *World Development Indicators* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>
25. *The United Nations Commodity Trade Statistics Database* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unstats.un.org>
26. *Дослідження імпорту високотехнологічних товарів виробничого призначення в Україну. Оцінка його впливу на роботу галузей-споживачів та можливостей імпортозаміщення : звіт про НДР / ДП «Державний інститут комплексних техніко-економічних досліджень»*. – К. : 2011. – 195 с.
27. *Саліхова О. Б.* Експорт високотехнологічних товарів України як індикатор реалізації інноваційної політики / О. Б. Саліхова // *Наука та наукознавство*. – 2010. – № 4. – С. 14–28.
28. *Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України 2014* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/>
29. *The Least Developed Countries Report 2013* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/>
30. *Trade and Development Report 2006* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/>
31. *Gomory R. E.* Global Trade and Conflicting National Interests / R. E. Gomory, W. J. Baumol // MIT Press. – 2000. – 199 p.
32. *Saggi K.* Trade, foreign direct investment, and international technology transfer: a survey / K. Saggi // *World Bank Research Observer*. – 2002. – Vol. 17. – P. 191–235.
33. *Саліхова О. Б.* Стратегії азійських країн з розбудови національної промисловості через залучення технологій ТНК / О. Саліхова, Г. Бак // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. – 2014. – № 3. – С. 30–40.
34. *Sustainable Development through FDI induced innovation and technology transfer* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aimcongress.com
35. *Lima Declaration: Towards inclusive and sustainable industrial development* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unido.org/>
36. *Report of the Intergovernmental Committee of Experts on Sustainable Development Financing* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/4588FINAL%20REPORT%20ICESDF.pdf>
37. *Геец В. М.* Институциональная обусловленность инновационных процессов в промышленном развитии Украины / В. М. Геец // *Економіка України*. – 2014. – №12. – С. 4–19.
38. *Горбулін В.* Україні потрібна нова промислова політика, яка відповідала б національним інтересам / В. Горбулін // *Дзеркало тижня*. – 2010. – № 1–12. – С. 8.
39. *Саліхова О. Б.* Державна політика окремих країн щодо розвитку національних високотехнологічних секторів. Уроки для України / О. Б. Саліхова // *Економіст*. – 2007. – № 9. – С. 61–65.
40. *Саліхова О. Б.* Високі технології: дефініція та оцінка / О. Б. Саліхова. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 290 с.
41. *Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році»*. – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
42. *Lall Sanjaya.* Foreign Direct Investment and its Role in Economic Development: Do We Need a New Agenda? / Sanjaya Lall, Rajneesh Narula [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://media.law.wisc.edu/s/c_360/yzqwn/foreign_investment3.pdf
43. *Di Caprio A.* Does the new international trade regime leave room for industrialization policies in the middle-income countries? / A. Di Caprio, A. Amsden [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=908169
44. *World Economic Outlook April 2015: Uneven Growth: Short- And Long-Term Factors* / International Monetary Fund, 2015. – 228 p.
45. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises / 2011 ed.* – S. l. : OECD Publishing, 2013. – 116 p.